

УДК.633.491

## ҮЙ ШАРТЫНДА ЛИМОНДУ ӨСТҮРҮҮ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

*Жээнбекова Б.Ж. – а/ч. и. к., доценттин м.а.**Б.Осмонов атындагы ЖАМУ**E-mail.ru: [jeenbekova\\_2015@mail.ru](mailto:jeenbekova_2015@mail.ru)**tel: 0778 - 48 -66 – 71**Бекболотова Э.О.- окутуучу**Б.Осмонов атындагы ЖАМУ**E-mail.ru: [jeenbekova\\_2015@mail.ru](mailto:jeenbekova_2015@mail.ru)**tel: 0773-35-85-55*

*Аннотация.* Макалада лимонду үй шартында өстүрүү технологиясы талкууланат, калктын экологиялык жактан таза, экономикалык жактан киреше келтире турган азыктарды өндүрүүсү аныкталат.

*Ачкыч сөздөр:* агротехнология, фермер, органика, горшок, дренаж, киреше, сырьё.

## ТЕХНОЛОГИЯ ВЫРАЩИВАНИЯ ЛИМОНОВ В ДОМАШНИХ УСЛОВИЯХ

*Жээнбекова Б.Ж. – к. с/х наук, и.о. доцента**ЖАГУ им. Б. Осмонова**E-mail.ru: [jeenbekova\\_2015@mail.ru](mailto:jeenbekova_2015@mail.ru)**tel: 0778 - 48 -66 – 71**Бекболотова Э.О.- преподаватель**ЖАГУ им. Б. Осмонова**E-mail.ru: [jeenbekova\\_2015@mail.ru](mailto:jeenbekova_2015@mail.ru)**tel: 0773-35-85-55*

*Аннотация.* В статье рассмотрена технология выращивания лимонов в домашних условиях, обозначено производство экологически чистой, экономически выгодной продукции.

*Ключевые слова:* агротехнология, фермер, органика, горшок, дренаж, доход, сырьё.

## TECHNOLOGY FOR GROWING LEMONS IN HOME CONDITIONS

*Jeenbekova B.Z. – candidate agricultural sciences.**JASU named after B. Osmonov**E-mail.ru: [jeenbekova\\_2015@mail.ru](mailto:jeenbekova_2015@mail.ru)**tel: 0778 - 48 -66 – 71**Bekbolotova E.O. - teacher**JASU named after B. Osmonov**E-mail.ru: [jeenbekova\\_2015@mail.ru](mailto:jeenbekova_2015@mail.ru) tel:**0773-35-85-55*

*Annotation.* The article discusses the technology of growing lemons at home, indicates the production of environmentally friendly, economically profitable products.

*Key words:* agrotechnology, farmer, organics, drainage, pot, dokhot, raw materials.

Акыркы жылдарда маданий өсүмдүктөрдү технологиялык жол менен өстүрүү жана алардын негизинде даярдалган азык заттарга кызыгуу арбын. Кызыгуунун себеби жасалма кошумча химикттар берилбей, элдик биологиялык ыкмаларды колдонуу менен таза азыктарды алуу дыйкандардын талабы болуп келет. Себеби, биологиялык ыкмалар менен маданий өсүмдүктөрдү өстүрүү организмге жеңил таасир көрсөтүүчү биологиялык активдүү заттардын болушу менен мүнөздөлөт.

Демек, маданий өсүмдүктөрдү өстүрүү агротехнологиясын үйрөнүү менен экологиялык жактан таза, экономикалык жактан эффективдүү, киреше алып келери барыбызга белгилүү. Биз сөз кылып жаткан маданий өсүмдүктөрдүн бири бул лимонду үй шартында өстүрүү агротехнологиясын үйрөнүү болуп саналат [2].

Лимон декоративдик Rutaceae уруусуна кирген эки үлүштүү түбөлүк жашыл цитрустардын бир түрү болгон өсүмдүк. XI-кылымдын башында лимон Түштүк-Чыгыш Азия өлкөлөрүнөн экинчи мекени болгон Жер Ортолук деңизинин жээгиндеги өлкөлөргө алынып келинген. Лимон мөмөлүү өсүмдүк катары үй шартында да өстүрүлүүчү дарак өсүмдүгү. Бул өсүмдүк үй шартында өстүрүүдө жашына жараша 20 же андан көп мөмө берет. Ошондой эле лимон дарылык касиеттери менен да белгилүү.

**Биздин илим изилдөө ишибиздин максаты:** Жалал-Абад облусунун Сузак районундагы фермер Р. Саттарованын үйүндө өстүрүлүп жаткан лимондун өстүрүү агротехнологиясын үйрөнүү негизги акталдуу көйгөйлөрдүн бири. Биз сөз кылып жаткан фермер Саттарова Роза 2012 – жылдан бери лимонду өстүрүп келет. Ушул жыл аралыгында лимонду 5 даана кадимки желим идишке 8 жылдан бери өстүрүп, 15 даанага чейин жеткирген. 2012-2020 жыл аралыгында өстүрүлгөн лимондон 5625 таза киреше алганын, ушул жылы да улантылып өстүрүп жатканы дайын болду (1-сүрөт). Лимонду өстүрүү агротехнологиясы боюнча илимий изилдөө жүргүзүлдү. Бул иштин жыйынтыгында Кыргызстанда акыркы мезгилдерде лимонду өстүрүүгө кызыгуу арбын жана өстүрүп, базар экономикасына чыгарылууда. Акыркы убактарда фермер жетекчилери сапаттуу жана экономикалык жактан кирешелүү азыктарды өндүрүп, жергиликтүү калкка жайылтылууда. Ошондой эле тамак-аш азык катары пайдаланып базар экономикасына чыгаргандыгы жана жогорку деңгээлде киреше алып келери да дайын болду [3].



**1-сүрөт. Лимонду өстүрүү технологиясы**

Үй шартында лимон дарагын өстүрүү кыйынчылык туудурбайт. Чынында бир өсүмдүктү отургузуу үчүн бир гана жаңы лимон жемиштеринин уруктары же жетилген көчөттөрү керектелет. Лимонго кам көрүү эч кандай кыйынчылык талап кылынбайт. Бирок, ар бир өсүмдүктүн өстүрүү өзгөчөлүктөрү бар. Ал эми туура кам көрүү менен туруктуу мол түшүм өсүмдүктөрдү отургузуудан кийин 3-5 жыл аралыгында түшүм берет.

**Лимондун көчөттөрүн отургузуу үчүн идиш тандоо:** Лимон өстүрүү үчүн туура идиш тандоо керек. Идиш ар кандай болушу мүмкүн (пластик, керамика же металл). Атайын лимон өстүрүүчү контейнердин диаметри 10-15 см болуп, түбүндөгү ашыкча нымдуулуктун агып чыгышы үчүн кичинекей дренаждык тешиктер даярдалат. 35-50 см, тереңдиктеги контейнерлер жарабайт. Анткени лимондун тамырлары кичинекей. Күч тамырга кетип, түшүм аз бериши мүмкүн.

**Лимондун топурагын даярдоо:** лимонду өстүрүү үчүн бакча же айдоо топурак иштетилбейт. Адистештирилген дүкөндөрдөн топурак сатып алуу керек. Эгер цитрус жемиштери үчүн топурак сатып алуу мүмкүн болбосо, анда жөнөкөй топуракка өз алдынча отургузуу үчүн даярдоо керек. Бул үчүн токой топурагын, дарыянын жээгинен кум жана жыгач күлүн алабыз. Цитрус жемиштерин көчүрүү үчүн топуракты төтөндөгүдөй жол менен даярдоого болот:

- *чиринди менен үч стакан токой топурагы;*
- *бир жарым аш кашык жыгач күлү;*

- жарым стакан кум.

Өсүмдүктү отургузуу үчүн даярдалган топуракты идишке салып аралашма даярдап алабыз да лимондун тамыры көмүлгөнгө чейин куябыз. Өсүмдүктүн тамыры толугу менен жогорудагы аралашма менен капталган болушу керек (2-сүрөт).

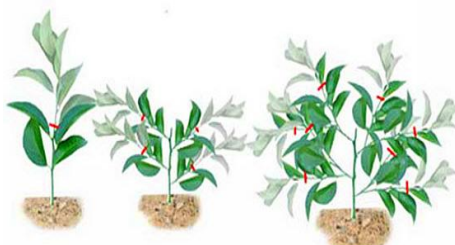


### **2-сүрөт. Лимонду көчүрүүдө топурагын даярдоо технологиясы**

*Лимон дарагына кантип туура кам көрүү керек:* абдан жөнөкөй, жөн гана туруктуу температура режимин сактап жана туура азыктандыруу керек.

*Сугаруу жана жер семирткичтерди колдонуу:* лимон түштүк өсүмдүгү катары үзгүлтүксүз жана мол сугарууга муктаж. Жайында лимондун топурагы кургап кетишине жол бербеш керек. Анткени анын жалбырактары түшө баштайт. Кышында өсүмдүктү жумасына бир жолу гана сугаруу сунушаталат. Ошондой эле өсүмдүктүн жалбырактарына мониторинг жүргүзүү зарыл. Себеби, лимон жалбырактарына чаңдын топтолушун жактырбайт. Жалбырактарын айына бир эки жолу нымдуу чүпүрөк менен сүртүп туруу зарыл.

Лимондун тамыры кычкылтекке муктаж, ошондуктан, сугарганда топуракты бир аз жумшартып туруу сунушаталат. Нымдуулуктан тышкары цитрус жемиштери жер семирткичтерге өтө сезгич келет. Ал эми туура азыктандыруу менен лимон жыл бою гүлдөйт (кыш мезгилинде гана тыныгуу менен). Биологиялык ыкма менен органикалык жер семирткичтерди (тооктун кыгын же кык), цитрус жемиштерине колдонуу жакшы жыйынтык берет.



### **3-сүрөт. Лимонду бутуо технологиясы**

*Бутуо ыкмасы.* Лимон гүлдөө үчүн жаңы бутактардын пайда болушуна көз салып жана аларды туура бутуо зарыл. Бул жөн гана анын кооздук бөлүгү эмес өсүмдүккө кам көрүүнүн ажырагыс компоненти болуп саналат.

Жашоонун экинчи жылында лимон көптөгөн бутактарды чыгарат, алардан кыштын башталышы менен ар бир бутакта эки жалбырак калтырып, үстүн кесип салуу керек. Убакыттын өтүшү менен, бутактарда экинчи тартиптеги бүчүрлөр пайда болот, алардын үстүндөгү чокуларын алып салуу жана экиден гана жалбырак калтырылат. Жетилген өсүмдүктө бдан 8ге чейин негизги бутак пайда болгонго чейин операция кайталанышы керек (3-сүрөт).

*Лимонду бутуо бир нече негизги этаптарды камтыйт:*

1. *Бутактарын кыркуу.* Лимонду жазында бутуо жакшы натыйжа берет. Бутуодо мөмө бербеген жана бутактардын түбүнө жакыныраак пайда болгон бутактары алынып, узундары бутактарын 5 мм бийиктикте кыйгач кесилип кыскартылат. Жакшы өсүү жана мөмө берүү үчүн бутактарды дайыма кыркып туруу зарыл. Бутактын кайсы багытта өсө турганын өз алдынча тандай алуу өзүнүздүн көз карашыңыз менен жүргүзүлөт. Бутуо горизонталдуу же вертикалдуу жүргүзүлөт. Горизонталдуу өсүш үчүн бутактагы акыркы

бутактардан кийин же бутактын үстүнөн бутуо керек. Ал эми вертикалдуу өсүш үчүн - бутактын баш жагынан же бутактын борборуна карап бутуо керек.

2. *Санитардык кыркуу.* Бул айыктыруучу бутуо, анын негизги максаты лимон дарагынын ооруларынын өнүгүшүнө жол бербеген оорулуу жана кургак бутактарды алып салуу болуп саналат. Жыл бою аткарылган.

3. *Картаюуга каршы кыркуу.* Бул лимон "урматтуу" жашына жеткенде жүзөгө ашырылат, ал эми мынчалык интенсивдүү жемиш бербейт. Адатта мындай кыркуу үй лимонунун активдүү өсүшү байкалган март айында жазында жүргүзүлөт. Эски бутактары 2-3 бүчүр калтырып алынып салынат. Бутактары кесилген жерлерге да илдеттин алдын алуу үчүн өсүмдүк күлү чачылат. Мындай кыркуу бүчүрүнүн күчтүү өсүшүнө алып келет, ошондуктан ал дагы эле жакшы мөмө алынганга чейин жүргүзүлөт. Мындай бутактар акыры гүлдөр жана мөмөлөр өсө турган төртүнчү даражадагы бутактарды берет.

Гүл пайда болгондо өсүмдүктүн түбүндө узун бутактары пайда болот. Алар узун ийне сымал формасы жана тез өсүшү менен оңой эле аныкталат. Бүчүрлөр алынып салынышы керек. Анткени алар үстүнкү бутактарды азыктандырууну үзгүлтүккө учуратып, өсүмдүк мөмө бербей калышы мүмкүн.

*Лимондун илдеттери менен күрөшүү чаралары:*

- лимондун илдеттери менен ооруган өсүмдүктөрдүн айдоо жерлеринен топурак албоо керек;
- лимонду жакшы шамалдатылган жана жарык терезелерде өстүрүү, топурагын жумшартып туруу керек;
- азот жер семирткичтерди жогору дозада колдонуудан баш тартуу жана зыянкечтерге каршы күрөшүүдө белгиленген регламенттерди так колдонуу зарыл.

*Түшүмдүү жыйыноонун өзгөчөлүгү.* Үй шартында лимон 3-4 жыл мөмө берет, эң түшүмдүү түрлөрүнүн бири, жалбырактары тыгыздыгы аз жана ачык жашыл лимону. Жылуулуктун, нымдуулуктун жана жарыктын жетиштүү көлөмү менен үй шартындагы лимондун бийиктиги 50 см ден 1,5 метрге жетип, бир сезондо орточо түшүмдүүлүк 20-30 даана чейин жемиш бере алат.

Жыйынтыктоо иретинде лимонду үй шартында өстүрүү менен жергиликтүү базар экономикасын көтөрү жана кошумча киреше табууга өбөлгө түзүлөт демекчимин. Азыркы убакта Кыргызстанда үй шартында маданий өсүмдүктөрдү өстүрүү эми гана жолго коюлууда. Өстүрүүнүн агротехнологиясын үйрөнүү менен экологиялык жактан таза азыктарды өндүрүрүп, экономиканын өнүгүсүнө да чоң салым кошот [1].

#### **Колдонулган адабияттар:**

1. Маркелова И.В. Лимоны. Уход и выращивание.-М: "Авеонт"2006 г.
2. Зиньковский В.М.Комнатная культура лимона.-М: "Госсельхоз"1959 г.
3. Воронцов В.В.,Улейская Л.И. Лимон и другие цитрусовые растения в доме.-М.: "Фитон" 2008 г.